

בס"א
תובנות בתחום
הגאו-אנרגיה

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

משחק הצינורות הסורי: ניצד התוכניות של טורקיה להקמת מסדרונות אנרגיה חדשים בסוריה משפיעות על השאיפות האזוריות של ישראל

מאת ד"ר עילי רטיג

תובנות בתחום הגאו-אנרגיה, מס' 7, 13 בינואר 2025

תקציר: נפילת משטר אסד בסוריה הציפה מחדש תוכניות טורקיות להקמת צינורות נפט וגז במרחב הסורי. חלק מהתוכניות הללו מאתגר את רצונה של ישראל להפוך לגשר מרכזי להעברת סחורות לאירופה, כיוון שהן מציעות למדינות המפרץ נתיב חלופי דרך סוריה וטורקיה. עם זאת, חלקן פותח לישראל הזדמנויות חדשות לייצוא גז לשווקים חדשים, בהינתן חימום יחסיה עם המשטר הסורי החדש. ישראל צריכה לפיכך לעקוב אחר "משחק הצינורות" החדש בסוריה על-מנת שהזדמנויות כלכליות חדשות במרחב לא יפסחו עליה לחלוטין.

קריסתו של משטר אסד בדצמבר 2024 הציף מחדש מספר פרויקטים משמעותיים לחיבורים אנרגטיים בין מדינות האזור אשר נזנחו בעבר עקב מלחמת האזרחים המתמשכת בסוריה. בעוד שחלק מהפרויקטים הללו עלולים לחתור תחת האינטרס הישראלי להפוך ל"גשר אנרגטי" בין המזרח התיכון לבין אירופה, חלקם מכילים פוטנציאל לפתוח לישראל שווקים חדשים למכירת גז טבעי ולהעברת דלקים וחשמל למדינות האזור. המאמר יציין שלושה פרויקטים כאלו אשר עדיין נמצאים בתחילת דרכם ויבחן את השלכותיהם על האינטרסים הישראליים: (1) פרויקט להקמת צינור גז בין קטאר לבין טורקיה דרך סוריה, (2) חיבור טורקיה לצינור הגז הערבי דרך המקטע שלו בסוריה, (3) הקמת צינורות נפט קבועים לסוריה שיחליפו את משלוחי הדלק שפסקו מאיראן.

1. הקמת צינור גז בין טורקיה לבין קטאר דרך סוריה

מאז נפילת משטר אסד בתחילת דצמבר, דיווחו כלי תקשורת טורקיים על רצון רב מצד ממשלת טורקיה להחיות [פרויקט להקמת צינור גז מקטאר שיעבור דרך סוריה](#). הפרויקט הוכרז לראשונה ב-2009 וקודם בעיקר על-ידי טורקיה, אך הוא ננטש על-ידי קטאר בעקבות קשיים טכניים ופוליטיים רבים. קשיים אלו כללו את מלחמת האזרחים בסוריה,

הסכסוך הפוליטי בין קטאר לבין ערב הסעודית, ואת קריסת מחירי הנפט ב-2014 שהקפיאה פרויקטים רבים להקמת צינורות שינוע בכל האזור. כעת לאחר נפילתו של משטר אסד והתחממות היחסים בין קטאר לבין סעודיה, טורקיה מעוניינת שוב לקדם את פרויקט צינור הגז מקטאר.

צינור גז משותף עם קטאר ישרת מספר אינטרסים טורקיים חשובים – הוא יאפשר לטורקיה לחזק את מעמדה כמדינת המעבר העיקרית לגז לא-רוסי עבור אירופה, הוא יעניק לטורקיה מקור נוסף של גז זול אשר ישמש את אזור דרום-מזרח טורקיה שסובל מהפסקות חשמל בחורף עקב אספקה לא-אמינה מאיראן ועיראק, והוא יסייע בחיזוק הקשרים בין טורקיה לבין קטאר כבעלות אינטרס משותף בייצוב המשטר החדש בסוריה.

בשלב זה, אין מועד ברור להקמת הצינור ואין הערכה לגבי הקיבולת הצפויה ועלות הפרויקט. סביר להניח שקטאר תרצה להמתין ולראות שהמשטר החדש בסוריה אכן מצליח לייצב את עצמו ולהשיג שליטה על מרכז המדינה לפני שהיא מחליטה להשקיע את הסכום הגבוה בהקמת צינור גז חוצה-מדינות. באופן כללי, מדינות לא משקיעות מיליארדי דולרים להקמת צינור גז חוצה-גבולות אם הן לא בטוחות שמדינת המעבר יציבה ואמינה לפחות עשור קדימה על-מנת להחזיר את עלות הצינור, וכי אין סכנה שהיא תסחט אותה עבור עלויות מעבר גבוהות יותר. הדבר חשוב במיוחד באזורים בהם הצינור אמור לעבור, אשר חלקם עדיין חשופים לתקיפות של ארגוני דאע"ש ודומיו ולכן מחייבים עלויות אבטחה גבוהות.

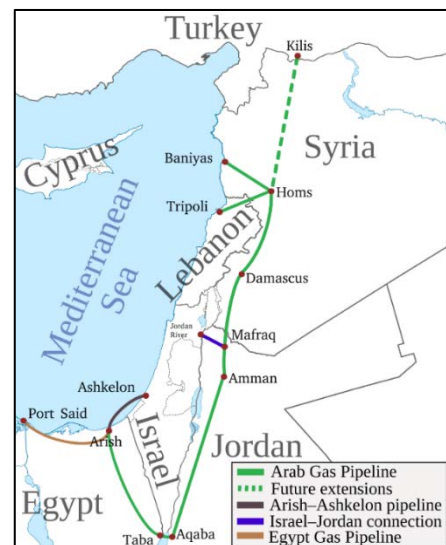
בינתיים קטאר מעדיפה להתמקד בהבטחת נתיבי התעבורה הימית שלה לאספקת גז נזלי לאירופה אשר גבר באופן ניכר מאז המלחמה באוקראינה. קטאר גם משקיעה רבות בהעמקת המעורבות שלה בחיפוש והפקת גז במזרח הים התיכון, דבר אשר יעניק לה גישה קרובה יותר לאירופה וייתרון מסוים בסכסוך המתמשך בין טורקיה לבין קפריסין סביב שטחים ימיים. השקעות אלו כוללות [רכישה של 23% משדה גז במצרים, ושותפות בשני קידוחים חדשים במימי קפריסין](#).

עבור ישראל, החיבור האנרגטי שנוצר בין טורקיה לבין קטאר סביב סוריה עשוי לחתור תחת רעיון המסדרון היבשתי בין מדינות המפרץ לבין ישראל, הידוע גם כ- India-Middle East Corridor (IMEC). במידה שצינור כזה יוקם בהצלחה, יהיה קל יותר להוסיף לו תשתיות נוספות באותו תוואי, כמו כבישים, מסילות וקווי חשמל. במצב כזה, לאיחוד האמירויות יהיה פשוט יותר להתחבר לתוואי החדש ולייצא דרכו גז יבש וסחורות נוספות

לטורקיה ולאירופה מאשר להקים מסדרון תשתיות חדש דרך ירדן וישראל רק כדי להגיע למזרח הים התיכון. אמנם ברור שאיחוד האמירויות לא תרצה להיות תלויה בקטאר או בטורקיה להעברת הסחורות שלה, אך כל עוד המלחמה בעזה נמשכת וישראל מאבדת את מעמדה כאי של יציבות אזורית, כך יקסמו לה יותר תוכניות להקמת תשתיות חלופיות לאירופה. על ישראל להבין שהמשך המלחמה ועיכוב הנורמליזציה עם ערב הסעודית עלול להגיע לנקודה שהזדמנויות כלכליות אזוריות עוקפות אותה לחלוטין. ישראל צריכה לפיכך [להמשיך ולקדם יחד עם קפריסין ויוון](#) את יתרונות המעבר האנרגטי דרכן, בייחוד מול משקיעות פוטנציאליות באירופה ובארצות הברית, מתוך הבנה כי מסדרונות חלופיים עלולים לרקום עור וגידים אם ימשיכו להתמהמה.

2. חיבור טורקי לצינור הגז הערבי בסוריה, דרכו ישראל מזרימה גז לירדן ומצרים

בעוד שהתוכנית הטורקית להקמת צינור גז משותף עם קטאר עלולה לחתור תחת שאיפות ישראליות, תוכנית אחרת של טורקיה דווקא עשויה לסייע לישראל לפתוח שווקים חדשים לייצוא הגז שלה. בחודש האחרון טורקיה בוחנת רעיון נוסף שהוקפא לזמן רב והוא [האפשרות להתחבר ל"צינור הגז הערבי" דרך המקטע שלו בסוריה](#). צינור הגז הערבי נחנך ב-2003 ושימש במקור את מצרים לייצא גז צפונה לירדן ולסוריה. תוכניות להארכת הצינור עד לטורקיה נחתמו ב-2006 וב-2008 אך ננטשו ב-2009, בין היתר משום שלמצרים אזל הגז לייצא. כיום זו בעיקר ישראל שעושה שימוש בצינור הזה מוכרת דרכו גז טבעי לירדן ומשם דרומה למצרים, בעוד המקטע הסורי נותר ללא שימוש. הצינור יכול כיום להעביר כ-10 מ"ק של גז טבעי בשנה, אך ניתן להגביר את הכמות הזו ל-15 מ"ק בהינתן שדרוג הצינור עם תחנות דחיסה נוספות.

מקור: [וויקיפדיה](#)

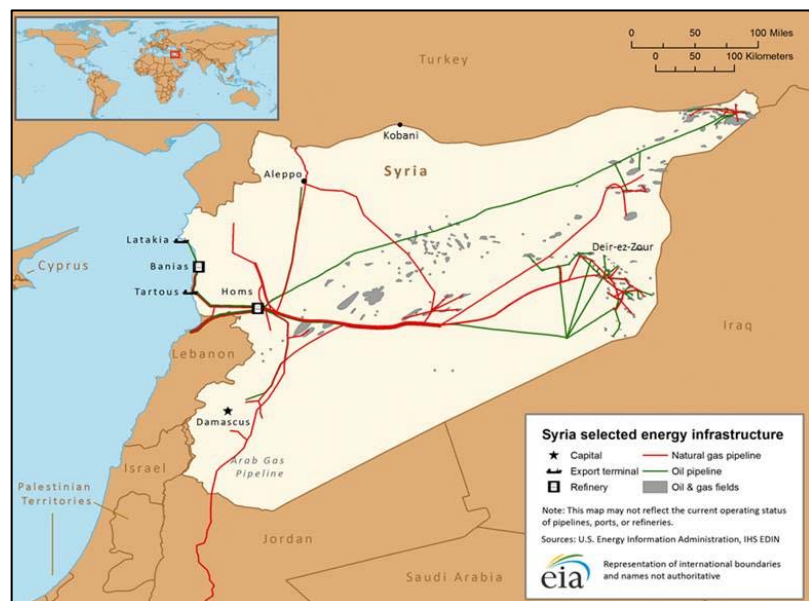
אם טורקיה אכן תתחבר לצינור הגז הערבי במקטע הסורי שלו, תיאורטית תוכל ישראל להעביר גז צפונה לטורקיה ומשם לאירופה (באופן ישיר או דרך Swap Deals עם טורקיה). ניתן לשער כי תוכנית כזו לא תוכל להתקדם ללא חימום משמעותי ביחסים בין ישראל לבין טורקיה, וכן נורמליזציה בין ישראל לבין המשטר החדש בסוריה. עם זאת, אין צורך בשני התרחישים הללו על-מנת לראות גז ישראלי מגיע לטורקיה, משום שישראל יכולה למכור גז טבעי לירדן או למצרים כ"לקוחות הקצה" שלה, והן ימכרו את הגז הלאה לטורקיה. [הסדר דומה לזה מתקיים כבר שנתיים](#), משום שישראל מייצאת גז למצרים והיא מנזילה אותו ומוכרת בין היתר לטורקיה.

עם זאת, ישראל צריכה לקחת בחשבון שכל הסדר בו היא מוכרת גז יבש בצינור לטורקיה, גם אם באופן עקיף, עלול להיתפס על-ידי קפריסין ויוון כחותר תחת האינטרסים שלהן. כמו כן, הצינור החדש עלול לאתגר את מטרות פורום הגז המזרח תיכוני (EMGF), כיוון שהוא עשוי לייתר הקמת תשתיות ימיות יקרות לשינוע או הנזלת גז דרך מזרח הים התיכון. יש לציין כי התוכנית הטורקית להתחבר לצינור באה במקביל להכרזותיה בדבר הרצון לקדם פרויקטים נוספים של חיבורי תשתיות כביש, רכבת ותקשורת בינה ובין סוריה. פרויקטים כאלו יכולים לשרת את טורקיה כדי להעמיק את השפעתה בסוריה, בין היתר על-מנת [לנסח איתה הסכמי גבול ימיים חדשים](#) שיאתגרו את תביעות השטח הימי של קפריסין, כפי שכתב על כך [שגריר ישראל לשעבר בקפריסין, מיכאל הררי](#).

על ישראל לפעול על-מנת להרגיע את החששות של יוון וקפריסין, כיוון שגם אם לישראל תהיה הזדמנות לייצא גז לטורקיה, סביר שהדבר לא יתנגש עם רצונה לקדם גם תשתיות הפקה ושינוע נוספות במזרח הים התיכון. חברות הגז הישראליות לא ירצו להסתמך על סוריה וטורקיה כמדינות המעבר העיקריות לגז שלהן, ולכן יהיו זהירות בכמות הגז שהן מתחייבות להעביר דרך צינור כזה. יותר מכך, חברות הגז גם לא נלהבות להסתמך על מצרים וירדן כלקוחות הקצה שלהן לצורך מכירת הגז לטורקיה, בין היתר עקב בעיות בתשלום חובות, ולכן בכל מקרה יעדיפו לקדם תשתיות נוספות לצורך גיוון מקורות ייצוא ומקסום הרווחים שלהן, כמו מתקן הנזלת גז עם קפריסין.

3. הקמת צינורות נפט וחיבורי חשמל לסוריה שיחליפו אספקה איראנית

מלבד השימוש בסוריה כמדינת מעבר לצינורות גז, המשטר החדש בסוריה זקוק כעת לצינורות נפט חדשים אשר יחליפו את האספקה מאיראן, כעת שהיא [נותרה ללא אספקה סדירה של נפט גולמי ודלקים](#). בזמן משטרו של אסד, סוריה קיבלה כ-90% מאספקת הנפט שלה מאיראן (60-70 אלף חביות ביום), ועוד 10% הגיע מהפקה מקומית של שדות הנפט בסוריה. במקביל, חזבאללה הבריון תזקי דלק לסוריה דרך לבנון, למרות שגם לבנון סובלת ממחסור חמור בנפט. עם זאת, איראן ניתקה את משלוחי הדלק לסוריה מיד עם קריסת המשטר של אסד. במקביל, [ישראל הפציצה את נתיבי ההברחה של חזבאללה לסוריה](#) ובכך מנעה גם נתיבי הברחת דלקים מלבנון.

מקור: U.S. Energy Information Administration

תחת הנסיבות החדשות הללו, סוריה מחפשת כעת שיתופי פעולה חדשים לייבוא סדיר של נפט. הפתרון הזמין ביותר עבורה הוא לקבל משלוחי נפט במשאיות דרך הגבול עם אחת משכנותיה, אך זהו פתרון יקר וזמני. לטווח הארוך, סוריה תבקש להתחבר לצינור נפט חדש על-מנת להבטיח לעצמה אספקה קבועה וסדירה. האפשרות הברורה ביותר היא שיקום צינור הנפט הקיים בין סוריה לבין כירכוכ שבצפון עיראק, אשר הפסיק את פעולתו בשנות השמונים. עם זאת, העובדה שמדובר כעת במשאבי נפט שנמצאים תחת שליטת האוטונומיה הכורדית בצפון עיראק עלולה לעורר התנגדות מצד טורקיה. בנוסף, קטאר, איחוד האמירויות וערב הסעודית כולן בוחנות כעת אפשרות להפוך לספקית הנפט החדשה של סוריה כחלק מהמשחק האזורי להשגת דריסת רגל פוליטית במשטר החדש. בחודשים הקרובים אנו צפויים לראות תנועות רבות בכיוון הזה, כאשר לערב הסעודית יש מוטיבציה גבוהה לספק נפט לסוריה במקום קטאר, ואולי למנוע בכך תוכניות אחרות שיש לקטאר למצב את נוכחותה בסוריה יחד עם טורקיה.

נראה כי בשלב זה ישראל טרם קיבלה החלטה ברורה לגבי טיב יחסיה עם המשטר החדש בסוריה. הזהירות הזו היא מובנת בהתחשב בכל התרחישים שיכולים לקרות בסוריה ולשנות לחלוטין את חישובי המדינות השכנות. עם זאת, מבחינת הפוטנציאל הגלום בהסכם נורמליזציה בין ישראל לבין סוריה, ניתן לדבר על פתיחת מסדרונות אנרגיה חדשים והזדמנויות כלכליות משמעותיות לישראל, בין אם באמצעות ייצוא גז טבעי, סיוע באספקת נפט, הקמת טורבינות רוח משותפות ברמת הגולן, ועוד. אם ישראל תגיב באיחור להתפתחויות הרבות סביב הקמת תשתיות אנרגיה בסוריה, בייחוד מצד הטורקים, היא עלולה לאבד הזדמנות כלכלית ופוליטית יקרת-ערך להפוך לחלק אינטגרלי ממסדרון אנרגטי חדש באזור.

ד"ר עילי רטיג הוא מרצה במחלקה למדעי המדינה וחוקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר-אילן. הוא חוקר גיאופוליטיקה של אנרגיה וביטחון לאומי.